

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
L.N. Gumilyov Eurasian National University

«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛГІСІЗДІК ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ-БАНК СЕКТОРЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕРІ»

атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
(10-11 маусым, 2022)

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции
**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
ФИНАНСОВО-БАНКОВСКОГО СЕКТОРА
В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ»**,
(10-11 июня, 2022)

PROCEEDINGS

of the International Scientific and Practical Conference
**«MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT
OF THE FINANCIAL AND BANKING SECTOR IN CONDITIONS
OF ECONOMIC UNCERTAINTY»**,
(June 10-11, 2022)

Нұр-Сұлтан/ Nur-Sultan, 2022

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛГІСІЗДІК ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ-БАНК
СЕКТОРЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕРІ»**
Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
(10-11 маусым, 2022)

СБОРНИК ТРУДОВ
Международной научно-практической конференции
**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ФИНАСОВО-
БАНКОВСКОГО СЕКТОРА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ»**
(10-11 июня, 2022)

PROCEEDINGS
of the International Scientific and Practical Conference
**" MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL AND
BANKING SECTOR UNDER ECONOMIC UNCERTAINTY "**
(June 10-11, 2022)

Нур-Султан, 2022
Nur-Sultan, 2022

УДК 336.71
ББК 65.262.1 я73
Э 40

**Рецензенты: Макыш С.Б., д.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева
Шаяхметова К.О., д.э.н., профессор, университет Туран-Астана**

Редакционная коллегия

Насырова Г.А. - заведующая кафедрой «Финансы», д.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Жоламанова М.Т. - к.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Рахимжанова К.К. - доктор PhD, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Айтказина А.А. – преподаватель, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Мисник О.В. - докторант, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Керимкулова Д.Д. - докторант, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан

ISBN 978-601-337-682-0

«Экономикалық белгісіздік жағдайында қаржы-банк секторын дамытудың қазіргі заманғы үрдістері» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының еңбектер жинағы / Насырова Г.А. жалпы редакциясымен. - Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. - 337 с.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Современные тенденции развития финансово-банковского сектора в условиях экономической неопределенности»/ под общей ред. Насыровой Г.А. - Нур-Султан: Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2022.- 337 с.

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference " Modern trends in the development of the financial and banking sector under economic uncertainty "/Under the General editorship of Nasyrova G.A.- Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. – 337 p.

ISBN 978-601-337-682-0

**УДК 336.71
ББК 65.262.1 я73**

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022
© Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2022
© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

КӘСІПОРЫННЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ТАРТЫМДЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУ ЖӘНЕ АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ (“KEGOC” АҚ МЫСАЛЫНДА)

Даржанов Е.Ш.

*студент, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: erboldarzhanov@gmail.com*

Ғылыми жетекшісі: э.ғ.к., Ажмухамедова А.А.

*Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы*

Аннотация. Инвестициялық тартымдылық – бұл инвестицияларға ықтимал төлем қабілетті сұранысты анықтайтын объективті қасиеттердің, белгілердің, құралдар мен мүмкіндіктердің жиынтығы. Бұл анықтама неғұрлым кең және инвестициялық процестің әрбір қатысушысының мүдделерін ескеруге көмектеседі.

Қазіргі уақытта кәсіпорынның инвестициялық тартымдылығын бағалау Қазақстан экономикасы үшін өте өзекті міндет болып табылады. Инвестициялар кәсіпорындарға даму мен өсу үшін көбірек мүмкіндіктер береді, олар шектеулі немесе тіпті кәсіпорынның ресурстары болмаған жағдайда да қажет.

Түйін сөздер. Инвестициялық тартымдылық, жеті факторлы модель

Зерттеу әдістері. Талдау, салыстыру

Зерттеу мақсаттары. Жеті факторлы модель негізінде “KEGOC” АҚ инвестициялық тартымдылығын талдау және оны арттырудың жолдарын ұсыну болып табылады.

Кіріспе. Инвестициялық тартымдылықтың сыртқы факторлары елдің инвестициялық тартымдылығын, өңірдің инвестициялық тартымдылығын, сондай-ақ шаруашылық жүргізуші субъект орналасқан саланың инвестициялық тартымдылығын қамтитын үш үлкен топтан тұрады. Мемлекеттердің, өңірлердің, сондай-ақ ұйымдардың инвестициялық тартымдылығын бағалаумен Moody’s, Standard & Poor’s, Fitch сияқты рейтингтік агенттіктер айналысады. Қазақстан Республикасында кәсіпорынның инвестициялық тартымдылығын бағалау және арттыру жолы “KEGOC” АҚ мысалында қарастырылды.

Зерттеу нәтижелері. “KEGOC” акционерлік қоғамы (Kazakhstan Electricity Grid Operating Company – электр желілерін басқару жөніндегі Қазақстан компаниясы) – “Қазақстан Республикасының электр жүйелерін басқаруды құрылымдық қайта құру жөніндегі кейбір мәселелері туралы” Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1996 жылғы 28 қыркүйектегі № 1188 қаулысына сәйкес құрылды [1].

1-кестеде жүргізіліп жатқан зерттеу үшін аналитикалық негіз болып табылатын деректер берілген. Талдау кезеңінде сатудың өзіндік құны жалпы табыстармен бірге үлкен көрсеткішке жоғарылағандықтан, бұл жалпы пайда көрсеткішінің төмен деңгейде өсуіне әкелді. Сонымен, 2018 жылы жалпы пайда 62,79 млрд теңгені құрады, 2018 жылы көрсеткіш сол күйінде 62,9 млрд теңге деңгейінде сақталды, ал 2020 жылы ол 83,60 млрд теңгені құрап, 32,91%-ға артты. 2018-2020 жылдардағы жалпы пайданың өсуі 20,81 млрд теңгені құрады.

Кесте 1 – “KEGOC” АҚ негізгі экономикалық көрсеткіштері

Көрсеткіштер	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.	Өзгеріс			
				2019-2018 жж.		2020-2019 жж.	
				+/-	%	(+/-)	%
1. Өнімді өткізуден түскен табыс, млрд теңге	175,79	263,16	350,65	87,37	49,70%	87,49	33,25%

2. Көрсетілген қызметтің өзіндік құны, млрд теңге	113,00	200,25	267,05	87,25	77,21%	66,80	33,36%
3. Жалпы пайда, млрд теңге	62,79	62,90	83,60	0,11	0,18%	20,70	32,91%
4. Операциялық пайда	58,34	53,71	74,90	-4,63	-7,94%	21,19	39,45%
5. Салық төлегенге дейінгі пайда, млрд теңге	51,02	50,27	65,74	-0,75	-1,47%	15,47	30,77%
6. Салық төлегеннен кейінгі таза пайда, млрд теңге	40,04	40,74	53,46	0,70	1,75%	12,72	31,22%
7. Айналымдағы активтер, млрд теңге	57,76	97,11	116,81	39,35	68,13%	19,70	20,29%
8. Айналымнан тыс активтер, млрд теңге	698,08	659,17	695,19	-38,91	-5,57%	36,02	5,46%
9. Жұмысшылар саны, адам	4797	4819	4731	22,00	0,46%	-88,00	-1,83%
10. Жұмысшылардың еңбек өнімділігі, млн теңге	36,64	54,60	74,11	17,96	49,02%	19,51	35,73%
11. Қор қайтарымы	0,252	0,399	0,504	0,15	58,33%	0,11	26,32%
12. Активтер айналымдылығы	3,043	2,710	3,002	-0,33	-10,94%	0,29	10,77%
13. Сату рентабельділігі	22,78%	15,48%	15,25%	-0,07	-32,05%	0,00	-1,49%
Ескерту – автормен дереккөз негізінде құрастырылған [2]							

2020 жылы 2019 жылмен салыстырғанда қызметтің барлық нәтижелерінің жоғарылауы байқалды, бұл кәсіпорынды басқарудың тиімді стратегиясының бар екендігін көрсететін оң үрдіс болып табылады.

“KEGOC” АҚ таза пайдасының жыл сайынғы өсімі байқалуда: 2018 жылы 40,04 млрд теңгені, 2019 жылы – 40,74 млрд теңгені, ал 2020 жылы – 53,46 млрд теңгені құрады. Алайда сату рентабельділігінің көрсеткіші жыл сайын төмендеді, бұл кәсіпорын үшін жағымсыз үрдіс.

“KEGOC” АҚ кәсіпорнының қаржы-шаруашылық қызметінің нәтижелері бойынша көптеген көрсеткіштердің жоғарылауы байқалады, бұл ұйымдағы маңызды проблемаларды және оның инвестициялық тартымдылығының артуын көрсетеді.

“KEGOC” АҚ-ның инвестициялық тартымдылығын бағалаудың нақты нәтижелерін алу үшін жеті факторлы әдіс қолданылады.

Жеті факторлы модель әдісін қолданып, 2018-2020 жылдардағы “KEGOC” АҚ-ның инвестициялық тартымдылық деңгейін анықтаймыз. 2-кестеде жеті факторлы модель бойынша 2018-2020 жылдар кезеңіндегі активтердің рентабельділігін бағалау ұсынылған.

Есептеулерден 2020 жылы барлық көрсеткіштер өткен жылдардың көрсеткіштерімен салыстырғанда жақсарғанын көруге болады. Бұл факт сонымен қатар компанияның жағдайын жақсарту, кәсіпорын менеджментінің дұрыс жұмысы туралы айтады.

Кесте 2 – Жеті факторлы модель бойынша “KEGOC” АҚ инвестициялық тартымдылығын бағалау

Атауы	Жылдар		
	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Сату рентабельділігі	22,78%	15,48%	15,25%
Айналым қаражатының айналымдылық коэффициенті	3,04	2,71	3,00
Ағымдағы өтімділік коэффициенті	1,25	2,19	1,68
Қысқа мерзімді міндеттемелер мен дебиторлық берешектің арақатынасы	4,99	2,02	2,44
Дебиторлық және кредиторлық берешектің арақатынасы	0,41	0,94	0,70

Қарыз капиталындағы кредиторлық берешектің үлесі	0,08	0,09	0,13
Қарыз капиталы мен ұйым активтерінің арақатынасы	0,37	0,36	0,38
Активтердің рентабельділігі, %	5,29%	5,38%	6,58%
Ескерту – автормен дереккөз негізінде құрастырылған [2], [3]			

Осы модельдегі компанияның инвестициялық тартымдылығын бағалау соңғы үш жылдағы кәсіпорын қызметінің маңызды көрсеткіштерінің оң динамикасын көрсетеді. Бұл талдау компанияның инвестициялық тартымдылығын бағалауда маңызды рөл атқаратын активтердің рентабельділік көрсеткішін жақсарту үшін не нәрсеге назар аудару керектігін көрсетті.

Жалпы алғанда, жеті факторлы модельді қолдана отырып, ішкі факторлар негізінде инвестициялық тартымдылықты бағалауды талдау кәсіпорынның инвестициялық тартымды екенін көрсетті [4].

Ұйым үнемі жетілдіріліп отыратын басқару жүйесінің сапасының жоғары деңгейіне ие. Қаржылық жағдай оңтайлы деңгейде тұр, тіпті қарыз қаражатының жоғары пайызы компанияның қаржылық тұрақтылығын төмендетпейді.

Халықаралық және қазақстандық рейтинг агенттіктерінің бағалауы бойынша компания тұрақты деңгейде. Оған дәлел ретінде “Moody's Investors Service” халықаралық рейтингтік агенттігінің “KEGOC” АҚ-на қатысты рейтингін “Ваа3”-тен “Ваа2-тұрақты” деңгейіне арттырғаны және “Standard&Poor's” халықаралық рейтингтік агенттігі “KEGOC” АҚ рейтингі бойынша тұрақты болжамы бар “BB+” деңгейінде растағаны мысал бола алады.

Қазіргі уақытта өтімділік мәселелері қазақстандық кәсіпорындардың қаржыларын басқару саласында өте маңызды [5]. “KEGOC” АҚ-на келетін болсақ, ішкі факторларға әсер ету арқылы оның қаржылық тұрақтылығын арттыру бірқатар шараларды жүзеге асыруға болады. Ең алдымен, қаржылық тұрақтылықты басқару және кәсіпорынның төлем қабілеттілігі деңгейін бақылау үшін кәсіпорынның қаржылық қызметін үнемі талдау қажет. “KEGOC” АҚ артықшылықтары мен кемшіліктерін, мүмкіндіктері мен қауіптерін талдау мақсатында SWOT-талдау жүргізілді (3-кесте).

SWOT-талдауда көрсетілген мәліметтерге сәйкес, “KEGOC” АҚ инвестициялық тартымдылығын арттыруға әлі де мүмкіндіктер бар. “Электр энергиясына шекті тарифтерді бекіту туралы” Қазақстан Республикасы Энергетика министрінің 2018 жылғы 14 желтоқсандағы № 514 бұйрығына өзгертулер енгізіп, электр энергияға шекті тарифті көтеру жоспарлануда. Бұл “KEGOC” АҚ табысына оң әсерін тигізбек.

Сонымен қатар, дивидендтердің жылына екі рет төленуі үлкен инвестициялық тартымдылықты арттыруға үлкен мүмкіндік болмақ, себебі қазақстандық компаниялардың көбісі дивидендтік төлемдерді жылына бір рет қана орнатады.

Кесте 3- “KEGOC” АҚ-на SWOT талдау

Strengths (Артықшылықтары)	Weaknesses (Кемшіліктері)
– Тұрақты бухгалтерлік баланс (3 жылда активтер өсімі – 7,2%)	– Дебиторлық берешектің артуы (өсім – 30,6%)
– Таза пайданың бірқалыпты өсімі (3 жылдағы өсімі – 31,2%)	– Мемлекеттік көмек деңгейінің төмендеуі (мемлекеттік субсидия екі жылда үш есе қысқарды)
– Жоғары рентабельділік көрсеткіштері (ROE – 10,64%, ROA – 6,58%)	– Өзіндік құнның өсуі (3 жылдағы өсім – 2,36 есе)
– Қаржылық тұрақтылық деңгейі жоғары (D/E – 0,62)	– Қаржылық шығыстардың артуы (3 жылдағы өсім – 190,1%)
Opportunities (Мүмкіндіктері)	Threats (Қауіптері)
– Тұрақты дивидендтік төлемдер (жылына 2 рет)	– Валюталық тәуекел (теңгемен түсетін түсім жалпы түсімнің 94%-ын құрайды)

<p>– 2021-2025 жылдары елдегі электр энергиясы өндірісінің өсуі</p> <p>– Электр энергиясына тарифтердің өсу ықтималдығы</p> <p>– Көршілес аймақтарға электр желісін тарату мүмкіндігі (Ресей Федерациясы, Қырғыз Республикасы және Өзбекстан Республикасы)</p>	<p>– Активтердің бұзылу тәуекелі (табиғат апатының әсерінен, электр желілері жабдықтарының зақымдануы, т.б.)</p> <p>– Өтімділік тәуекелі (айналымнан тыс активтер жалпы активтердің 85,6%-ын құрайды)</p>
<p>Ескерту – автормен дереккөз негізінде құрастырылған [1], [2]</p>	

“KEGOC” АҚ-ның Ресей Федерациясы, Қырғыз Республикасы және Өзбекстан Республикасы үшін байланыстырушы торап қызметін атқаратынын ескере отырып, бұл бағытты дамытуда үлкен перспективалар бар екенін атап өткен жөн. Сонымен қатар, “KEGOC” АҚ бұл мақсатта электр станцияларының электр энергиясын беруін және оны көтерме сауда тұтынушыларына жеткізуді қамтамасыз ететін ұлттық электр торабы қызметін атқарады.

Қорытынды. Инвестициялық тартымдылықты жеті факторлы әдіспен бағалау нәтижелері бойынша “KEGOC” АҚ активтер рентабельділігінің өсімі оң мәнге ие және бұл көрсеткіштің жыл сайынғы өсімі байқалады, демек, жеті факторлы модельге сәйкес “KEGOC” АҚ-ның инвестициялық тартымдылығы жоғары. “KEGOC” АҚ-на SWOT-талдау жүргізіліп, оның АҚ артықшылықтары мен кемшіліктері, мүмкіндіктері мен қауіптері талданды. Оның нәтижесінде “KEGOC” АҚ инвестициялық тартымдылығын арттыруға бағытталған мүмкіндіктер мен іс-шаралар анықталды. Оған мысал ретінде Үкіметтің электр энергиясының шекті тарифін көтеруі, көршілес елдерге байланыстырушы торабы қызметін атқаруы жатады. Сонымен қатар, инвестициялық тартымдылықты арттыру кезеңінде болу ықтималдығы жоғары тәуекелдер талданып, оны шешу жолдары құрастырылды.

Әдебиет:

1. “KEGOC” АҚ 2018-2020 жылдардағы жылдық есебі – www.kegoc.kz.
2. “KEGOC” АҚ 2018-2020 жылдардағы шоғырландырылған қаржылық есебі – www.kegoc.kz.
3. Белякова М.Ю.: Разработка комплексной методики оценки инвестиционной привлекательности объекта инвестирования. Управление риском, 2015. – No3. – с.15-19
4. Буцкая И. Выбор системы показателей для оценки финансового состояния предприятий // Бизнес-Информ. – 2018. – No 1. С.84-86.
5. Дасковский В.: Об оценке эффективности инвестиций. Экономист, 2015. – No 3 – с. 24-28.

ӘОЖ 336

КӘСІПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ МЕН ҚАРЖЫЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ КРИТЕРИЙЛЕРІ

Джеттыгенова А.А.

*студент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы,
E-mail: akerke.tlebaldy@mail.ru*

Аңдатпа. Экономикадағы нарықтық қатынастардың дамуымен кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалаудың маңызы арта түседі. Кәсіпорынды басқарудың қазіргі жағдайында ең маңызды міндеттердің бірі кәсіпорынның төлем қабілеттілігі мен қаржылық тұрақтылығы деңгейі арасындағы теңгерімді табу болып табылады. Осы категориялардың әрқайсысы компанияның қаржылық балансының құрамдас бөлігі болып табылатындығына қарамастан, ұзақ мерзімді перспективада компанияның төлем қабілеттілігінің болжамы ретінде қаржылық тұрақтылық көрсеткіштерін пайдалана отырып талдауға болады.